

poznamo na osnovi več ohranjenih počastitvenih napisov in se je najverjetneje končala celo s sprejemom v najvišji (senatorski) razred takratne družbe.

Poznorimski čas prinese številne spremembe, ki se kažejo tudi v samem mestu. Za gradnjo so kot gradbeni material radi uporabljali starejše (odslužene) kamnite spomenike (spolije). S krščanstvom pa se v tem času razširijo predmeti za vsakdanjo rabo z upodobljeno krščansko simboliko, pa tudi tisti, ki so jih uporabljali za liturgične namene.

Najdaljše poglavje je posvečeno konkretnemu življenju v takratnem provincialnem mestu, kar nas še posebej pritegne, še posebej zato, ker si zaradi natančnih navedb lokacij najdišč lahko zelo živo predstavljamo, kje je kaj dejansko bilo. Tudi na tem mestu so v veliko pomoč že omenjeni načrti F. Byloffa. Spet izstopajo novejša odkritja, kot npr. tisto iz leta 2017, ko so pri arheoloških raziskavah na Muzejskem trgu odkrili kloako in njeno notranjost. Veliko manj v primerjavi s sistemom kanalizacije

se še vedno ve o vodovodni napeljavi, saj njenega obstoja sploh ni mogoče z gotovostjo potrditi.

Avtorja posebej predstavita obrti v mestu, pa tudi religijo in zgodbo zaključita z grobišči. Rimska in predrimska božanstva spoznavamo preko votivnih spomenikov z napisi in tudi preko manjših in večjih plastik ter drugih ikonografskih dodatkov. Pregled verstev se smiselno izteče s pregledom pričevanj o krščanstvu, med katerimi ne moremo mimo znamenitega napisa v verzih za škofa Gaudencija z akrostihom, ki velja za enega najmlajših (če ne kar najmlajšega) napisov Celeje sploh, saj ga postavljamo v 6. stoletje.

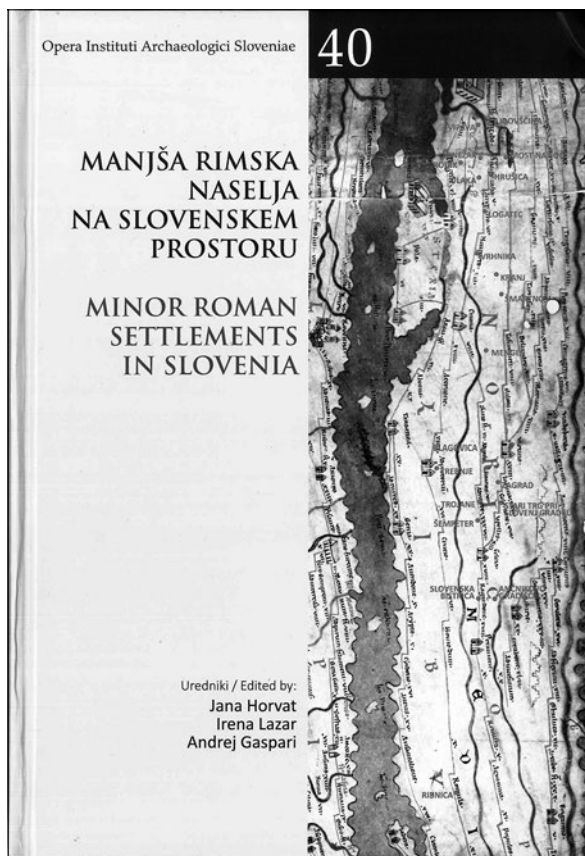
V predstavljeni publikaciji klavdijski municipij Celeja gotovo zaživi v vsej svoji lepoti; prikazan je plastično, konkretno in nadvse korektno. Knjiga vas bo navdušila, a ne samo zaradi bogatega slikovnega gradiva, očaralo in prevzelo vas bo predvsem bogastvo našega antičnega bisera, ki ga kar ne moremo nehati občudovati.

Julijana Visočnik

Vpogledi v rimska naselja

Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru
/ *Minor Roman settlements in Slovenia*. Uredili:
Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari. Ljubljana: Založba ZRC, 2020. 420 strani

Monografija, ki je napisana v slovenskem in angleškem jeziku, obširno predstavi vedenje o manjših rimskih naseljih, ki so obstajala na območju današnje Slovenije, ki je prehodni in geografsko raznolik prostor. Slovensko ozemlje je pripadalo trem upravnim enotam rimske države, Italiji ter provincama Norik in Zgornja Panonija. Strnjena naselja, ki so predstavljena v monografiji, glede na velikost in pomen predstavljajo vmesni člen med avtonomnimi mesti in razpršeno poselitvijo na podeželju. Številna arheološka izkopavanja v zadnjih desetletjih so prinesla obsežne in pomembne nove

podatke o manjših rimskih naseljih, ki večinoma niso bili zbrani, poglobljeno analizirani in objavljeni. Pri projektu *Informatiziranega atlasa antičnega Jadrana* (AdriAtlas) se je v sodelovanju z mednarodno skupino *Adriaticum mare* pokazala potreba po zbranem vedenju. Leta 2015 so tri ustanove (Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo in dediščino Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem ter Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani) dale pobudo, da bi se zbrali podatki o manjših naseljih in da bi se ustrezno ovrednotili in s tem dvignili na višjo raven. Monografija je nastajala štiri leta in pri njenem nastanku je sodelovalo kar šestindvajset različnih avtorjev-raziskovalcev iz različnih ustanov.

V monografiji je za vsako naselje predstavljen kratek izveček s ključnimi besedami, opisan je geografski historični oris, zgodovina raziskav, prazgodovina, antični literarni viri, epigrafski viri, status naselja, prebivalci, razvoj naselbine, podatki o cesti, naselbini, grobiščih, drobnih najdbah. Pri nekaterih krajih je dodan katalog napisov, vsako naselje pa je predstavljeno z nekaj fotografijami ali risbami.

Obravnavane so naslednje naselbine, ki jih v tem prispevku ne predstavljamo podrobno:

Fluvio Frigido – *Castra* – Ajdovščina, *Ad Pirum* – Hrušica, *Longaticum* – Logatec, *Nauportus* – Vrhnika, Vipava, Gradišče Nad Knežakom, Ulaka, Ig, Mengeš, *Carnium* – Kranj, Šmartno pri Cerkljah, Blagovica, *Atrans* – Trojane, za katere so prikazane opravljene raziskave.

Za potrebe bolj nazorne predstavitve in primerov povzemanja dognanj pa v tem besedilu povzemanj vsebino za nekatera naselja:

Šempeter v Savinjski dolini je prvo naselje poleg še štirih predstavljenih spodnještajerskih naselbin. Ime antične naselbine v Šempetru v Savinjski dolini in njen status nista znana, kot tudi ni znana njena natančna lokacija. O njenem obstoju sklepamo po obsežni rimski nekropoli. Skromni podatki o ostankih rimske arhitekture izvirajo z območja severno od magistralne ceste. Rimski ostanki so bili v okolici Šempetra odkriti v Zgornjih Grušo-

vljah, Podlogu, Dobrteši vasi, Novem Kloštru in Gotovljah, vendar nobeno od najdišč ni bilo raziskano. V Šempetru je bila raziskana nekropola v Šempetru s 96 grobovi, kjer so bili najbrž pokopani celjski meščani, in ostanki marmornih grobnic, ki pričajo o visokem družbenem statusu in funkcijah pokojnikov. V 3. stoletju je bilo uničeno grobišče, ki je ležalo tik ob cesti *Emona* – *Celeia*, mlajše grobišče je nastalo severno. Do sedaj še ni preverjena hipoteza, da je na območju Šempetra morda ležala postaja *Ad Medius*.

Colatio – **Stari trg pri Slovenj Gradcu** ali Kolaciona se nahaja ob nekdanji rimski cesti na jugozahodnem obrobju Slovenjgraške kotline. Naselbino je odkril in delno raziskal Hans Winkler med letoma 1909 in 1912. Kolaciona je bila nižinska naselbina, poseljena v obdobju 1. do začetka 5. stol. in v njej so odkrili ostanke svetišča, stanovanjski del in grobišče. Razkošne grobnice, ki so pripadale podeželski eliti, so bile postavljene sredi obzidanih grobnih parcel. V najbolj raziskani grobnici I so bili v tretji četrtini prvega stoletja pokopani moški in dve ženski. Maloštevilni ohranjeni napisi izkazujejo, da je bilo prebivalstvo staroselsko, keltizirano, vendar delež latinskih imen ni zanemarljiv.

Zagrad je hribovit zaselek, ki se je nahajal južno od Prevalj v Spodnji Mežiški dolini. Arheološko najdišče Zagrad leži ob državni cesti (*via publica*) med *Kolaciono* in *Jueno* in je bila verjetno mejna postaja med administrativnima teritorijema *Celeje* in *Viruna*. Od druge polovice 19. stoletja je bilo ob povodnji reke Meže in gradbenih delih v bližini Brančurnikovega mostu odkritih okoli 50 kamnitih delov rimskih grobnic in arhitektonskega okrasa stavb (domnevno svetišča). Največ odlomkov pripada edikulam iz vzhodnoalpskega marmorja. Večinoma gre verjetno za žgane grobove, razen Brančurnikovega sarkofaga (skeletalni pokop), ki je izdelan iz marmorja iz kamnoloma marmorja *Kraig*. Nenapisni reliefi iz Zagrada so nastali od sredine 2. do sredine 3. stol. Po kamnitih spomenikih arheologi zaključujejo, da je morala v bližini stati obcestna naselbina ali pa razkošna podeželska vila.

Rimska naselbina v **Slovenski Bistrici** se nahaja ob cesti *Celeia-Petoviona*. Opravljene arheološke raziskave so pokazale, da so zgodnjim lesenim stavbam, katerih tlorisi niso jasni in so nastali v

1.- 2. stoletju. V 3.- 4. stoletju sledijo velike zidane stavbe, ki so bile morda povezane s transportom in skladiščenjem. Ob naselbini je bilo grobišče z žganimi pokopi, odkrili pa so tudi ostanke kovaške delavnice.

Na obronkih Pohorja leži poznorimsko naselje **Ančnikovo gradišče**. Območje je bilo poseljeno že v prazgodovini. Iz zgodnjorimske dobe so posamezne najdbe, iz tega časa pa ni bilo odkritih naselbinskih ostankov. Glavnina poselitve sodi v drugo polovico 4. in na začetek 5. stoletja, ko je bilo naselje obdano s kamnitim obzidjem, vhod na zahodni strani je bil zavarovan z dvema notranjima stranskima kriloma. Lesene hiše s kamnitimi temelji so se vrstile ob obzidju. Številne najdbe različnega orodja pričajo, da gre za dokaj samooskrbno naselbino. Uvoženi predmeti (npr. glazirana keramika, keramika z glajenim okrasom) pa dokazujejo, da je bila naselbina povezana s širšim prostorom imperija. Odkriti deli vojaške noše nakazujejo prisotnost manjše vojaške posadke. Naselbina je propadla pred sredino 5. stoletja, verjetno je bila uničena v požaru, na kar nakazujejo močne plasti žganine.

Ob itinerarski cesti na območju današnjega **Trebnjega** je ležala naselbina *Praetorium Latobiorum*, v katerem so bili lokalni prebivalci keltski Latobiki. Odkriti epigrafski spomeniki pričajo o beneficiarski postaji in svetišču dolihenskega Jupitra. V zgodnje cesarsko obdobje sodita dve odkriti stavbi, od katerih je bila ena livarska delavnica. Ob tlakovani cesti so v pozni rimski dobi stale dolge hiše z obrtnimi delavnicami, ki izkazujejo tekstilno obrt. V bližini naselja je bilo odkritih več vil in kamnolom, dobro raziskano pa je zahodno grobišče.

Ribnica je kot rimska postaja *Romula* v antičnih virih omenjena na dveh itinerarijih rimske dobe, na *Tabuli Peutingeriani* in *Antoninskem itinerariju*.

Peter Petru je postajo lociral na podlagi naselbinskih ostankov na območje današnje vasi Ribnica (pri Jesenicah na Dolenjskem). Postaja je bila zgrajena na prehodu iz doline Krke in Save v Panonsko nižino, ki je bila strateško pomembna točka. V letu 2001 do 2004 so bile opravljene nove obsežne raziskave, v katerih so odkrili obsežen naselbinski del z izstopajočim obrambnim objektom in velik del zahodnega grobišča (129 grobov). Odkrili so tudi potek rimske ceste *Emona-Siscia*. Med najdbami sta za opredelitev in potrditev imena naselbine ter lokacije pomembni dve najdbi, to sta del posvetilnega napisa Silvanu Augustu, ki ga je dal postaviti suženj združenja zakupnikov carine, in napis *Romula* na svinčeni ploščici za blago.

V predstavljeni monografiji ob koncu tega poročila izpostavimo še zaključno poglavje, kjer je narejena primerjava naselij po enotnih kriterijih in razvrstitev v štiri skupine: naselja podobna mestom; obcestne postaje, ki se nahajajo ob glavnih prometnih povezavah; naselja odmaknjena od glavnih poti in višinska naselja, omejena na območje Notranjske. Vsa naselja so nastala v prvih dveh stoletjih in so obstajala do prve polovice 5. stoletja. V naseljih iz prvih dveh skupin so odkrili kakovostno arhitekturo, stavbe javnega značaja in epigrafske spomenike, med prebivalstvom pa izstopajo priseljenci iz Italije in elita staroselskega porekla. Za naselja iz drugih dveh skupin, ki so bila oddaljena od prometnih povezav, so značilne skromnejše stavbe, v njih pa je verjetno prevladovalo avtohtono prebivalstvo.

Knjiga obsežno prikaže arheološka raziskovanja in vedenje o življenju v manjših naseljih v rimski dobi na ozemlju današnje Slovenije, ki do sedaj širše niso bili znani.

Jože Maček